

Foredrag til Frithjofs jubileumsfest

Frithjofs venner gjennom 40 år

Historien om Frithjofs Venner begynte med Bjørnulf Bernhardsen som gikk bort for noen år siden. Han ble oppmerksom på en annonse i bladet "Seilas og båtliv" oktober 1983. Det var Seilskøyta Cara, eks losskøyte Frithjof som var avertert til salgs.

Bjørnulf bodde i Bærum, men var vokst opp i Ula. Han hadde i flere år vært på jakt etter en av de gamle losskøytene som var blitt brukt i distriktet. Han ville bringe den tilbake for å synliggjøre de gamle losenes liv og virke. Han tok kontakt med selgeren Hans Borti Salvesen, og etter en taksering hos Hansen og Arntzen ved Stathelle ble de enige om en pris.

Men Bjørnulf selv hadde ikke tenkt å kjøpe. Han ville finne en kjøper. Tjølling historielag hadde alt takket nei, og Tjølling kommune beit heller ikke på. Båten måtte markedsføres skikkelig. Ved St. Hans tider kom Salvesen og Bernhardsen seilende med Frithjof og tok en PR-runde med besøk blant annet i Stavern og Viksfjord. Østlands-Posten og journalist Gunnar Ringheim skrev om båten og ideen om tilbakeføring. Kort etter arrangerte Tjølling kommune et informasjonsmøte på seilerhytta, der Bjørnulf fikk med seg advokat Torstein Skaara, Egill Bjerke, Justus Henry Archer og undertegnede til å danne en stiftelse. Den skulle skaffe kr. 230 000 og overta båten. Stiftelsen ble dannet 10. august med meg som formann. Dnc ga lån på kr 310 000, med 10 % rente.

Stiftelsen

Stiftelsens primære oppgaver har vært å sikre at Frithjof ble forsvarlig forsikret, restaurert, vedlikeholdt, utstyrt og brukt. Stiftelses styre har hatt ansvar for å skaffe inntekter og dekke utgifter. Søknader om midler har vært en viktig oppgave. Samarbeid med båtbyggere og riksantikvaren har vært en annen.

Stiftelsens styre var opprinnelig satt sammen av representanter for historielagene i Tjølling, Brunlanes og Larvik, Vestfold fylkesmuseum og to representanter fra Frithjofs Venner. Det har vært noen endringer underveis.

I dag er historielagene og Vestfold fylkesmuseum ute og erstattet av Larvik Sjøfartsmuseum og Fredriksvern kystlag. Kanskje Skottebrygga kystlag burde fått en plass etter hvert?

Ledere av styret etter meg har vært Bjørnulf Bernhardsen, Solveig Herre, Søren Øyvinn Hellenes og Bjørn Terje Løwer. En særlig drivkraft har vært Einar Andersen som satt i hele 12 år fra 2008 til 2020. Han har utviklet et tett samarbeid med venneforeningen ved blant annet felles styremøter og kasserer og ett regnskap. Han ble avløst av Hans Petter Skontorp som satt i to år etterfulgt av Lill-Torunn Kilde. Hun har gjort en super jobb, men har dessverre meldt sin avgang i februar.

Hvordan løste stiftelsen oppgaven?

Stiftelsens skulle etter vedtektene eie og drive losskøyta Frithjof II, bringe den tilbake til sin opprinnelige skikkelse, bevare den og utstyr som stod i forbindelse med båten, samt utbre kunnskap om losing i Larvikdistriktet ved århundreskiftet - som det het i statuttene.

Foredrag til Frithjofs jubileumsfest

Stiftelsen skulle også etablere en venneforening som skulle støtte opp om stiftelsens arbeide.

Stiftelsens styre opprettet fire arbeidsgrupper og venneforeningen til å løse oppgavene. Gruppene skulle ta seg av henholdsvis drift/bruk, vedlikehold/restaurering, historisk/musealt arbeid og finansiering/PR.

Drift og bruk

Drift og bruk ble lagt under en egen driftssjef som skulle rapportere til styret og ha en skippergruppe og en mannskapsgruppe til sin disposisjon.

Driftssjefen

Driftssjefen ble daglig leder for Frithjof med en mengde oppgaver. Han skulle blant annet sørge for at vi hadde gode rutiner for bruk av båten og at de ble fulgt. Han måtte sørge for at motoren fungerte, at skader ble reparert, at elektronikken fungerte, at rigg og tauverk var i orden, at Frithjof var forsvarlig fortøyd i all slags vær, at hun ble pusset opp om våren og pakket inn om høsten osv.

Vår første driftssjef Egill Bjerke trakk seg allerede etter den første høsten og ble avløst av Bjørn Terje Løwer. Bjørn Terje var driftssjef frem til 1992 da Øyvin Lauten tok over. Han hadde oppgaven frem til 2009, da han trakk seg uten at vi hadde funnet noen som kunne overta. I 2011 tok Erling Augland på seg oppgaven samtidig som han fortsatte som seilingsansvarlig to sesonger til. I 2017 ble Thor Ivar Gulliksen driftssjef. Han trakk seg i 2020 og siden har stiftelsen ikke klart å finne ny driftssjef. I stedet er ansvaret for den daglige driften av Frithjof overlatt til en driftsgruppe bestående av Erling, Thor Ivar, Hans Petter og meg.

Organisering av bruken av Frithjof, seilingsansvarlig

En stor og viktig oppgave pekte seg ut som et eget ansvarsområde allerede etter den første høsten, nemlig å organisere bruken av Frithjof. Stiftelsen ville opprette en egen seilingsansvarligfunksjon, men fant ingen som ville ta oppdraget. Som stiftelsens formann måtte jeg trå til selv og slik ble jeg seilingsansvarlig også.

Seilingsansvarlig laget utkast til den årlige seilingsplanen. Han sørget for at sommer programmet ble trykket opp i egne foldere og kom med i medlemsbladet. Såkalte turistturer med avganger fra Skottebrygga, Stavern og Nevlunghavn ble annonsert på plakater som ble hengt opp rundt i distriktet og på Turistkontoret. Seilingsansvarlig tok imot alle henvendelser om privat leie ofte formidlet via Turistkontoret som også informerte ut til publikum.

Seilingsansvarlig organiserte også bemanning av Frithjof. Han måtte skaffe skippere og mannskap til alle turer. Behovet ble stort. Den første sesongen fikk Frithjof bokført 74 turer/turdøgn som ble fordelt på 6 godkjente skippere blant dem Bjørn Terje Løwer, Per Oscar Larsen og undertegnede. Sommeren 1986 kom sommerskipper og student Anders Tveit fra Oslo med en kompis og tok seilingsoppdrag i sommerferien ettersom det da var ekstra vanskelig å få de vanlige skipperne til å stille opp. Guttene bodde om bord og tok alle turene i sommerferien i mange år fremover.

En av de ivrigste mannskapene de første årene, var Øyvin Lauten som lærte å seile i Frithjof og rykket opp til skipper i 1988. I 1991 kom Anders Bruusgaard, Erling Augland og Bjørn Molvig i skippergruppa. I 1999 ble Hans Petter Skontorp skipper, og i 2010 fikk vi Frithjofs

Foredrag til Frithjofs jubileumsfest

første kvinnelige skipper, da Linda Augland ble godkjent som skipper. I 2022 ble også Dag Ottar Vold godkjent som skipper.

Blant mannskapene de første årene finner vi Svend-Åge Halvorsen, Øyvinn Lauten, Tore Sørensen, Even Farmen, Tommy Ellefsen, Gunnar Johansen, Bjørn Molvig, Anders Bruusgaard, Jørn Archer, Bjørn Bøkestad, Søren Hellenes, Henning Eliassen, Mads Larsen, Erling Augland, Vigdis Amlie, Marit Ønvik, Ronald Nilsen, Per Kristian Eidskjeld og Liv Hem.

Ronald Nilsen overtok som seilingsansvarlig etter meg i 1994 og fortsatte de neste 10 årene. I 2004 overtok Erling Augland frem til 2012 og siden har Anne Thorenfeldt gjort en strålende jobb som seilingsansvarlig

Vedlikeholds og restaureringsgruppe

Selv om tidligere eier hadde bevart Frithjof som seilskøyte, var den blitt mye forandret siden den var ny. Stiftelsens mål var på sikt å reversere endringene slik at Frithjof i stor grad kunne fremstå som den var opprinnelig. Men hvordan skulle det gjøres? Stiftelsen opprettet en egen Restaurerings gruppe til å besvare dette spørsmålet. Hvordan skulle riggen se ut? Skulle den endres før vi utbedret skroget? Skulle vi ha ny sikaflex i dekkstatene eller skulle vi bruke gammeldags bek? Hvordan skulle innredningen se ut, og hvordan skulle vi få den bygd og malt? Mange spørsmål måtte avklares før restaurerings- og vedlikeholdsarbeider ble igangsatt. Gruppen besto av Bjørnulf Bernhardsen som fikk et hovedansvar for restaurering, driftssjef Bjørn Terje Løwer som fikk ansvar for vedlikeholdet og Justus Henry Archer som bidro på det museale plan.

Vedlikeholdsarbeidet under vårpussen ble en tidkrevende oppgave. Et stort dugnadsarbeid fordelt på 15-20 dugnadsdager og nesten like mange deltakere i løpet av februar, mars, april og mai, krevde omfattende administrativ innsats. Det måtte settes opp en dugnadsturnus som sikret noenlunde jevn deltakelse. Arbeidet måtte ledes av en som hadde overblikket og kunnskap om vedlikehold. Bjørn Terje og Svend Åge Halvorsen ivaretok denne oppgaven første året, men de trengte hjelp til å skaffe folk. Det falt naturlig at jeg som seilingsansvarlig med kontakter til skippere og mannskap også rekrutterte til dugnad, men driftssjefen fikk ikke en egen **dugnadsansvarlig** før 1998 da Anne Thorenfeldt tok på seg oppgaven. Hun ble etterfulgt av Ingunn Helsing i 2002. I 2008 overtok jeg som dugnadsansvarlig frem til 2023 da jeg fikk avløsning av Dag Ottar Vold, men nå er oppgaven igjen ledig.

Teknisk vedlikehold og oppgradering

Det har vært mange som kan takkes for uvurderlig bistand til tekniske oppgaver. Det elektriske anlegget ble i sin tid lagt opp av Even Farmen som fulgte opp og vedlikeholdt det i mange år. Han fikk etter hvert avløsning av Anders Bruusgaard som har fornyet anlegget og holdt det i orden til dags dato, i år fylte han 80 år. Det er mange som har bidratt med stell og reparasjoner på motoren ikke minst den siste byttingen av motor, men jeg vil likevel trekke frem Svein Flusund som har vært vår motormann siden starten med bakgrunn som lastebilmekaniker i Leiren i Stavern.

Mange har også bidratt med snekkeroppgaver spesielt i forbindelse med Innredning, men Øyvinn Lauten må trekkes frem som den som har bidratt mest opp gjennom årene. De siste 10 årene har også Thor Ivar Gulliksen utført mange krevende snekkeroppgaver, som f. eks kunststykket å bygge det gamle salongbordet smalere da vi fikk ny og smalere kappe. En annen som har bidratt mye med gjenoppbyggingen av interiøret etter den store restaureringen i 2016-18 er Dag Ottar Vold. Erling Augland har bidratt på mange områder blant annet har han tatt et særlig ansvar for oppgradering og ivaretagelse av elektronisk

Foredrag til Frithjofs jubileumsfest

utstyr som radio og kartplotter. Sist men ikke minst har Vigdis Amlie gjennom en årrekke tatt ansvar for tekstiler og bysseutstyr.

Historisk museal gruppe

Et annet mål for stiftelsen var å samle kunnskap om losing ved århundreskiftet. Dette ble en oppgave for historisk museal gruppe som besto av Justus Henry Archer, James Ronald Archer og Even Farmen. James Ronald og Even har gjennom alle disse 40 årene frembragt verdifull informasjon fra tidsvitner, og all verdens skriftlige kilder.

PR og finansiering

Det ble også opprettet en Finansierings og PR gruppe med Morten Bjørnum som kontaktperson etterfulgt av Søren Hellenes. Etter noen år var det ingen kontaktperson i PR gruppa: Gruppa var særlig aktiv de første 5 årene, med å arrangere lotterier, skaffe sponsormidler og sørge for at Frithjofs aktiviteter ble formidlet via lokale medier som ØP og NRK Vestfold. Etter hvert dabbet aktiviteten litt av og gruppa ble i hovedsak aktivert i forbindelse med arrangementer. I 2009 kommer Vigdis Amlie inn i PR og arrangements gruppa igjen sammen med Brit Lehne. Gruppa har arrangert medlemsfester og sørget for annonsering av seilkurs og Svennerturer i ØP.

Frithjofs Venner

Stiftelsen opprettet venneforeningen i et åpent møte på seilerhytta 10. september 1984, men Frithjofs venner ble ikke formelt konstituert før på generalforsamling 19. februar 1985 med tjueåringen Tore Sørensen som formann. Nyheten ble dekket av ØP med en hel side og Vidar Askland fulgte opp med en stor reportasje i gratisavisa «Ukeavisa». Frithjof tok med interesserte på tur hver lørdag og søndag frem til siste halvdel av oktober, da Frithjof ble lagt i opplag hos Peder Melsom i Hølen. Da hadde over 100 interesserte vært med på tur og snart var medlemstallet like høyt.

I tillegg til å rekruttere folk skulle venneforeningen skape et maritimt miljø rundt Frithjof, utgi medlemsblader og arrangere turer for medlemmene.

Mange har vært innom styret i Frithjofs venner opp gjennom årene. Blant lederne som har sittet noen år kan nevnes, Liv Hem 94-96. Tove Akre 99-2001, Ingjerd Beate Nyhus Larsen 2002 – 2006, Linda Augland 2007-2010 og Ronald Nilsen 2014 – 2022. Oppgaven har vært ledig siden.

Medlemsbladet

Venneforeningens begynte friskt med å gi ut tre utgaver i 1985 slik vedtektene krevde. Men det ble mye gjennomtrekk i redaksjonen, og i årene 1989 til 1993 ble det bare utgitt ett blad i året. Da overtok avtroppende leder i Venneforeningen Marit Ønvik og jeg utgivelsen av medlemsbladet. Tore Sørensen skaffet annonser. Siden er det gitt ut to blader i året. Vigdis Amlie overtok etter Marit i 2007 og Brit Lehne tok over annonsearbeidet. I 2020 ønsket Vigdis avløsning og Liv Hem kom med i redaksjonen. Det har vært morsomt å arbeide med bladet som er blitt godt mottatt opp gjennom årene.

Foredrag til Frithjofs jubileumsfest

Har stiftelsen og venneforeningen klart å løse oppdragene som ble gitt i vedtektene?

Har vi klart å eie losskøyta?

Svaret må bli ja. Økonomien har til tider vært en stor utfordring, men vi har klart å skape inntekter og innhente nok økonomisk støtte til at Frithjof i dag fremstår i god stand og er uten gjeld. Vi har klart å opprettholde stiftelsen som eierstruktur med skiftende deltakelse i styret, og vi har funnet nye ledere for stiftelsen når behovet har meldt seg. Stiftelsen har til tider hatt store lån, men har likevel klart å opprettholde en sunn økonomi og innfridd forutsetninger for støtten vi har mottatt.

Har vi klart å drive Frithjof?

Svaret er et klart ja. Frithjof er blitt mye brukt og sett på fjorden. De første årene var bruken oppsiktsvekkende stor. Sommeren 1987 ble det registrert 97 turer/turdøgn med et samlet passasjertall på 1154. 36 av turene var Charterturer og 28 turistturer. Gjennomsnittlig Passasjertall på de seks turene som gikk fra Rekefabrikken i Nevlunghavn det året var 25, og jeg mener å huske at det ble gjort en tur med 39 om bord. Seilingsaktiviteten holdt seg på et høyt nivå i 20-25 år med gode seilingsinntekter fra charterturer og betalende deltakere og passasjerer på turer vi selv organiserte.

Vi har også vært flinke til å vise frem Frithjof i samlinger for båter av historisk interesse hvert år. Vi har deltatt i trebåtsamlinger, kystens Landsstevner, ca 15 ganger i Nordisk seilas for tradisjonelle seilfartøyer, 5 deltakelser i Tall ships races. Noen år på 90 tallet og 2000 tallet tok vi med barn på overnattingsturer. Barnetoktene er blitt gode oppvekstminner for mange som selv har barn i dag.

Særlig har samarbeidet med Larvik kommune om den kulturelle skolesekken satt spor etter seg. Bortimot 10 000 femteklassinger har over en 20 års periode blitt kjent med losskøyta Frithjof. De har vært med på dagsturer til Malmøya med rundtur i Viksfjord og styring av Frithjof innlagt i programmet.

I mange år arrangerte vi også sjørøvertokter for barn ved åpningen av glade dager i Stavern med Brit Lehne i hovedrollen som fru kaptein sabeltann. I år har vi deltatt i danske Sæbys 500 års jubileum som representanter for vennskapsbyen Stavern og Larvik kommune.

Vi har høstet kultur pris og bevaringspris fra Larvik kommune og fra andre organisasjoner. Vi har fått Frithjof inn på riksantikvarens liste over verneverdige fartøyer og er blitt et kjent fartøy i veteranbåtkretser. Jeg tror faktisk vi har klart å gjøre Frithjof til Norges mest kjente og best dokumenterte seilende losskøyte.

Har vi bragt den tilbake til sin opprinnelige skikkelse?

Igjen må vi kunne svare bekreftende. Allerede i 1986 fikk vi pensjonert ingeniør Karl Eilert Grøndahl til å tegne en rigg som var typisk for Losbåter som Frithjof. De originale tegningene forsvant nemlig med brannen i Thor Jensens båtbyggeri i 1903. Vi fikk satt opp riggen med konsulentbistand og mye egeninnsats. Luka i fordekket ble flyttet til sin opprinnelige plass for å gi rom for den nye klyverbommen som kunne trekkes inn. Salongen ble bygget opp slik det var vanlig i lignende losskøyter fra 1890 årene og malt med en tradisjonell ådringsteknikk, kalt eikemaling fordi den etterligner eikestruktur. Ovnene og det øvrige interiøret i salongen ble utformet i tråd med beskrivelser fra de gamle hvasserlosene som husket hvordan det hadde

Foredrag til Frithjofs jubileumsfest

sett ut på 1920 tallet. Da vi fikk nytt dekk i 2018, ble også dekksoverbygget, den såkalte kappa, tilbakeført til en mindre størrelse i tråd med et foto av Frithjof tatt i 1904. Forluka ble samtidig bygget ny med løst lukelokk som på bildet fra 1904.

Lite er blitt overlatt til tilfældighetene. Da vi skulle male seilmerket «Larvik 6» i det nye storseilet fra 2022 konsulterte vi retningslinjene fra kgl resolusjon 23. desember 1882, instruksjoner for losvesenet § 39. Der fant vi ønskelige mål på bokstavene og korrekt plassering i seilet. Jeg tviler på at det finnes andre losskøyter som er like grundig tilbakeført.

Har vi bevart Frithjof?

Vi visste da vi overtok Frithjof at mye måtte skiftes for å få den i topp stand. Vinteren 1986/87 ble dekket slipt ned, drevet om og natene fylt med bek før det ble behandlet med tjæreblandet olje og terpentin, etter oppskrift fra Wiksten. Bunnen ble drevet om og Wikstens båtbyggeri skiftet en mengde bordganger og spanter med mer. I 1991 ble det foretatt en større restaurering hos Hansen Arntzen. I 2008 tok vi Frithjof opp på Risør trebåtbyggeri for en omkalfatring av bunnen og vurdering av restaureringsbehov. Reparasjonene ble utsatt til 2011, og da utført av Fredrikstad Maritime Senter. Det fortsatte med et stort restaureringsarbeid med bytting av bord og spanter i tidsrommet 2016-2018. Motoren og all innredning måtte ut og det ble lagt nytt dekk med ny kappe. I dag er Frithjof i god stand med relativt ny mast og klyverbom, ganske ny klyver og nytt storseil og har fått splitter ny motor. Det nye dekket er imidlertid ikke tett. Her har vi en utfordring, men i det store og hele må vi kunne sies å ha bevart Frithjof godt.

Har vi utbredt kunnskap om losing i Larvikdistriktet ved forrige århundreskifte?

Ja, ikke minst her har vi gjort en god jobb. Især var Jubileumsboka «Losskøyta Frithjof – 100 år med losing og lystseilas». Bok er et fremragende bidrag der James Ronald Archer sørger for at historien om Frithjof som losskøyte blir godt og grundig belyst. Ikke bare omfatter boka losing i Larvikdistriktet, men den tar også for seg losingen på Hvasser i første halvdel av 1900 tallet.

Gjennom alle årene med Frithjof har dessuten medlemsbladet vært et viktig formidlingsorgan ikke bare for kunnskap om losing, men om all slags maritim kulturhistorie. Her har særlig James Ronald og Even Farnen fra historisk museal gruppe bidratt med mange interessante artikler om stort og smått innenfor temaet. Nesten 80 utgaver er det blitt, med omkring 3000 sider. I forbindelse med 30 års jubileet ble mange av artiklene samlet og utgitt av Line Lund i samarbeid med Marit Ønvik og meg i boka Kystkultur i Vestfold. Der er stoffet ordnet i temaer som losbiografier, loshavner, losvirksomhet, gamle skuter samt sjøfart og kystkultur. Alle bladene som er utgitt etter år 2000 er tilgjengelige på vår utmerkete hjemmeside frithjof.no.

Har så Frithjofs venner støttet opp om stiftelsens arbeide og rekruttert folk til ulike arbeidsgrupper?

Selv om vi ikke alltid har klart å rekruttere nok folk eller nøkkelpersoner, og de siste årene har slitt mer enn før med rekruttering, må vi kunne si oss fornøyd med det vi har klart. Takket være høy aktivitet gjennom mange år har venneforeningen trukket til seg både aktive og passive støttemedlemmer som har fått kjennskap til losing, losskøyter og hvordan de seiles. Ikke minst har venneforeningen rekruttert folk med nyttig kompetanse som har vært med å hjelpe til på mange viktige områder.

Foredrag til Frithjofs jubileumsfest

Ikke minst har Frithjofs venner skaffet penger. Overskuddet av medlemskontingenten og seilingsinntekter er blitt overført til stiftelsen sammen med inntekter fra aktiviteter som salg av kaffe og vafler ved ulike offentlige arrangementer hvert år.

La meg avslutte med å takke for tålmodigheten. Jeg burde kanskje ha bidratt med mere mimring og historier, men når man skal oppsummere 40 års omfattende virksomhet må man velge bort noe. Jeg får overlate mimringen og historien til samtalene dere imellom. Takk for meg og skål for Frithjof og oss som holder henne i gang.